

22. mars 2002

Nefndasvið Alþingis
Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

Varðar umsögn vinnuhóps sjö atvinnuþróunarfélaga um tillögu til þingsályktunar um stefnu í byggðamálum

Á vegum eftirfarandi atvinnuþróunarfélaga var myndaður vinnuhópur sem unnið hefur þær athugasemdir sem hér birtast við tillögu til þingsályktunar um stefnu í byggðamálum. Félögin eru: Atvinnuþróunarfélag Vestfjarða, Iðnþróunarfélag Norðurlands vestra, Atvinnuþróunarfélag Eyjafjarðar, Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga, Þróunarstofa Austurlands, Atvinnuþróunarsjóður Suðurlands og Atvinnuráðgjöf Vesturlands. Í vinnuhópnum sátu: Dagný Sveinbjörnsdóttir, Sigurður Sigurðarson, Benedikt Guðmundsson, Tryggvi Finnsson, Óðinn Gunnar Óðinsson, Sigurður Bjarnason og Hrefna Bryndís Jónsdóttir.

Núverandi staða landsbyggðarinnar markast af eftirfarandi meginþáttum:

- a. Fólksfækkun
- b. Óhagstæð þróun í atvinnumálum
- c. Fámenn sveitarfélög
- d. Ófullnægjandi samgöngumál
- e. Menntunarskortur

Árangur byggist fyrst og fremst á því að taka fljótt á ofangreindum vanda. Forsendur lífvænlegrar byggðar á landinu er arðbært atvinnulíf. Það getur hins vegar ekki þrífist ef starfsskilyrðin eru því í óhag vegna staðsetningar. Atvinnulífið getur heldur ekki þróast án þróttmikilla þéttbýliskjarna og þar skiptir stærð sveitarfélaga miklu, ásamt góðar samgöngur. Arðbært atvinnulíf þarfnast menntaðs starfsfólks sem helst fæst ef búsetuskilyrði eru sambærileg við það sem best býðst.

Tillaga iðnaðarráðherra til þingsályktunar í byggðamálum er mikilvægt vitni um skilning stjórnvalda á stöðu landsbyggðarinnar. Þrátt fyrir nokkra galla ber að skoða hana sem stjórnmalalega stefnumörkun og skýra viðurkenningu stjórnvalda á þeim vanda sem við er að etja.

Tillagan felur í sér nýstárlega nálgun að byggðamálum. Kjarni hennar eru tuttugu og tvær aðgerðir sem ætlað er að ná fram markmiðum áætlunarinnar. Helsti annmarki áætlunarinnar er hins vegar sá að aðgerðirnar leysa ekki úr brýnasta vanda landsbyggðarinnar nema að takmörkuðuleyti og þá líklega á mjög löngum tíma, lengri en sem nemur gildistímanum, 2002 til 2005. Í sumum tilvikum er það eðlilegt þar sem fram þurfa að fara ýmsar rannsóknir áður en nákvæm útfærsla er lögð fram.

Í tillögu iðnaðarráðherra kemur ekki nógu vel fram hvernig hægt er að virkja atvinnulífið til aðgerða í byggðamálum, fá fyrirtæki til að flytja út á land eða auka fjárfestingar á landsbyggðinni. Þó er ljóst að atvinnumál skipta mestu um þróun byggðar.

Atvinnuþróunarfélögin leggja áherslu á að stjórnvöld virki markaðinn til aðgerða með sértækum aðgerðum í skattamálum fyrirtækja. Auk þess verði lögð mikil áhersla á markaðssetningu landsins erlendis á þann máta sem aðrar þjóðir gera, í samstarfi við atvinnuþróunarfélögin.

Gildistími byggðaáætlunar er of skammur miðað við þau mörgu markmið sem sett eru fram. Stjórnvöld hafa sett fram áætlanir eins og samgönguáætlun til 12 ára. Byggðaáætlun ætti einnig að ná til sama tíma. Þannig næst betur fram stefnumörkun stjórnvalda. Aðgerðir með nánari útfærslu mætti síðan tímasetja innan slíks ramma.

Athugasemdir við áherslusvið

Í þennan kafla vantar hvatningu til einstaklinga og fyrirtækja til að láta til sín taka á landsbyggðinni. Án hvatningar sem hreyfir við markaðnum mun minna gerast. Aðstöðujöfnun og jafnvel eitthvert form skattaafsláttar fyrirtækja sem staðsett eru á landsbyggðinni er líkleg til að hreyfa við markaðnum og efla verðmætasköpun þar. Ekki er ljóst hvaða gildi áherslusviðin hafa í byggðaáætluninni. Margt mikilvægt kemur fram í þessum kafla sem ekki er gerð tillaga um í aðgerðarkafnum. Skýra mætti betur gildi áherslusviðanna og hvernig nánar verður unnið með þau. Gerðar eru eftirfarandi athugasemdir við þau:

1. Nýting sóknarfæra í atvinnulífi:

- a. Ferðamál: Uppbygging í ferðabjónustu er tímafrek og dýr enda fæstir utan höfuðborgarsvæðisins sem hafa atvinnu af henni allt árið. Brýnt er að atvinnugreinin hafi aðgang að hagstæðu “þolinmóðu” fjármagni. Nauðsynlegt er að sveitarfélög hugi að stefnumörkun í ferðabjónustu.
- b. Hvatt er til þess að málefni fiskeldis verði sett undir eitt ráðuneyti.
- c. Líftækni tengist aðgerð um aukið verðmæti sjávarfangs og á tvímælalaust heima á landsbyggðinni. Stórauka þarf framlög til fyrirtækja og stofnana sem sinna þessum málum á landsbyggðinni.
- d. Flest söfn þurfa að endurskoða starfsemi sína, tæknivæðast og markaðsvæðast í því skyni að gera sýningar lifandi og stórauka þar með aðsókn.
- e. Nýjar búgreinar eru mjög háðar þekkingu og menntun. Auðvelda þarf mönnum að taka upp nýjar búgreinar eða ný störf með því að auka fræðslu og menntun.
- f. Verðmætasköpun skiptir þjóðina meira máli en opinber störf. Hins vegar er sjálfssagt að útbúinn verði einhvers konar hvati í rekstri ríkisstofnana til að búa til ný störf á landsbyggðinni í stað þeirra sem losna á suðvesturhorninu. Leggja þarf meiri áherslu á útboð verkefna sem til falla hjá stofnunum ríkisins.
- g. Sjávarútvegur er ein af höfuðatvinnugreinum landsbyggðarinnar. Mikilvægt er að eflar séu rannsóknir og þróun í vinnslu sjávarafurða. Aukin verðmæti vinnslunnar munu styrkja þessa meginatvinnugrein.

2. **Markvisst þróunarstarf í öllum landshlutum** skiptir miklu máli og því er þessi þáttur mikilvægur. Áhersla er lögð tryggan fjárhagsgrundvöll og sjálfstæði þeirra stofnana sem sinna þróunarstarfi og rannsóknastarfi á landsbyggðinni.

3. **Skilvirkt stuðningskerfi atvinnulífs:** Hvatt er eindregið til þess að opinberir sjóðir sem veita lán eða fjárhagslegan stuðning til uppbyggingar atvinnulífs verði sameinaðir, með þeim rökum sem tillagan hvetur til samvinnu þeirra, og endurskipulagðir m.a. með þeim hætti að forræði á úthlutunum dreifist um landið og verði samþætt öðrum stöðaðgerðum á landsbyggðinni. Lögð er áhersla á að atvinnuþróunarfélög og eignarhaldsfélög verði þátttakendur í þessari uppbyggingu.
4. **Stefnumótun innan atvinnugreina með framleiðslustýringu:** Skynsamlegast væri að þessar atvinnugreinar sinntu sinni eigin stefnumótun án afskipta hins opinbera.
5. **Efling sveitarfélaga:** Atvinnuþróunarfélögin leggja áherslu á að löggjafinn stuðli mjög ákveðið að sameiningu sveitarfélaga og hækki verulega lágmarkstölu íbúa í hverju sveitarfélagi. Samhliða verði unnið markvisst að uppbyggingu þeirra með tilfærslu verkefna og fjármagns frá ríkinu.
6. **Búsetuskilyrði:** Eins og fram kemur í tölulið 6 er töluverður munur á búsetuskilyrðum á höfuðborgarsvæðinu og landsbyggðinni. Í þeirri heildarathugun sem þar er lagt til að gerð verði er nauðsynlegt að fram komi jákvæðir þættir sem fólgnir eru í búsetu utan höfuðborgarsvæðisins og einnig aðgerðir sem hvetji til búsetu úti á landi.
7. **Starfsskilyrði atvinnuveganna:** Tekið er undir þennan mikilvæga lið og hvatt til þess að hér fylgi aðgerðir til jöfnunar. Um leið þarf að hvetja atvinnulífið til aðgerða
8. **Mikilvægi menningar:** Tekið er undir þýðingu búsetuminja og menningarsögu fyrir ferðaþjónustuna og undirstrikað mikilvægi kröftugs menningarstarfs almennt fyrir þjóðina, sama hvar hún býr. Nefna má að menningartengd ferðaþjónusta er arðbær hafi hún kost á “þolinmöðu” fjármagni til uppbyggingar. Búa þarf menningarstarfsemi á landsbyggðinni sanngjarnar og hvetjandi aðstæður, t.d. með samningum við ríkisvaldið, þar sem ákveðið fjármagn til menningarstarfsemi er tryggt. Vandamálið lýtur einnig að því hvernig eigi að örva markaðinn til að láta menningartengdar atvinnugreinar til sína taka og hagnast á þeim.
9. **Efling Akureyrar sem byggðakjarna fyrir Norður- og Austurland:** Grundvöllur þess að Akureyri standi undir væntingum sem öflugur byggðakjarni fyrir Norðurland eru góðar samgöngur til austurs og vesturs. Slíkt hefði mikil samlegðaráhrif fyrir allar byggðir á Norðurlandi. Lagt er einnig til að á Vestfjörðum og á Mið-Austurlandi verði byggðir upp kjarnar fyrir þessi svæði. Stuðla þarf einnig að uppbyggingu landshlutakjarna á Suður- og Vesturlandi.
10. **Bættar samgöngur:** Samgöngukerfið skiptir landsbyggðina miklu máli. Nefna má að breyttar forsendur gera kröfur til betri og öruggari vega. Þungaflutningar á vegum hafa aukist, bílar eru kraftmeiri en vegakerfið hefur ekki þróast samhliða. Í þennan lið vantar áherslu og tillögur um mikilvægi almenningsamgangna á milli landshluta og innan þeirra.
11. **Greiður aðgangur að fjarskipta- og upplýsingatækni:** Tekið er heilshugar undir þennan áherslulið.
12. **Aukið alþjóðlegt samstarf:** Tekið er undir þennan áherslulið.

Athugasemdir við tillögur um aðgerðir

Brýnt er að verkefnisstjórn aðgerðanna fylgist vel með framvindu mála á gildistíma byggðaáætlunarinnar og hafi möguleika á að grípa inn í verkefni eða leggja til breytingar til að flýta og styrkja aðgerðarferlið. Nauðsynlegt er að skilgreina hvað sé verið að sækjast eftir með einstökum aðgerðum og hvernig hægt sé að mæla árangur hvernig og einnar. Þrátt fyrir byggðastefnur síðustu áratuga er niðurstaðan sú að fólki hefur fækkað á landsbyggðinni. Við þeirri þróun þarf ný byggðaáætlun að bregðast mjög hratt.

Atvinnuþróunarfélögin gera eftirfarandi athugasemdir við einstakar aðgerðir en gera sér samt grein fyrir að nánari útfærsla á þeim hefur enn ekki verið gerð:

- 1. Endurskipulagning atvinnuþróunar á landsbyggðinni – nýsköpunarmiðstöð á Akureyri:** Frumvarp um Nýsköpunarmiðstöð hefur þegar verið lagt fram. Atvinnuþróunarfélögin telja markmiðssetninguna vera nokkuð óskýra og því erfitt að taka afstöðu til þessara mála. Nefna má að atvinnuþróunarfélögin starfa að fjölmörgu öðru en beinum atvinnumálum s.s. sveitarstjórnarmálum, menntamálum, menningarmálum. Einnig er óljóst hver staða hinnar nýju stofnunar er varðandi Iðntæknistofnun. Þeirri spurningu er líka ósvarað hvort verið sé að flytja samræmingarhlutverkið frá Byggðastofnun. Almennt leggja atvinnuþróunarfélögin áherslu á sjálfstæði sitt og að þau verði ekki “undir” neinni tiltekinni fagstofnun.
- 2. Aukin samvinna opinberra sjóða sem vinna að eflingu atvinnulífs:** Eindregið er hvatt til sameiningar þessara sjóða. Við endurskipulagningu þess starfs verði m.a. miðað við að forræði á úthlutunum dreifist um landið og verði samþætt öðrum stöðaðgerðum á landsbyggðinni.
- 3. Stækkun og efling sveitarfélaga:** Lögð er áhersla á að lágmarksíbúatala sveitarfélaga verði sem fyrst stórlega hækkuð. Efling sveitarstjórnarstigsins muni styrkja stöðu byggðarlaga og búa í haginn fyrir fjölgun íbúa. Samhliða verði unnið markvisst að uppbyggingu þeirra með tilfærslu verkefna og fjármagns frá ríkinu.
- 4. Efling opinberra verkefna og þjónustu á landsbyggðinni:** Tekið er undir þessa aðgerð, en sérstaka áhersla á að leggja á uppbyggingu nýrra stofnanna ríkisins á landsbyggðinni. Hér er um langtímaverkefni að ræða. Stofnunum sem reka útibú eða skrifstofur á landsbyggðinni verði gert kleyft að efla slíka starfsemi.
- 5. Athugun á búsetuskilyrðum fólks:** Nauðsynlegt er að í athuguninni komi einnig fram þeir jákvæðu þættir sem fólgnir eru í búsetu utan höfuðborgarsvæðisins. Brýnt er að ekki líði langur tími frá því að athugun verði gerð þar til hafist verður handa um aðgerðir til að styrkja og jafna búsetu á landsbyggðinni.
- 6. Athugun á starfsskilyrðum atvinnuveganna:** Lögð er áhersla á að nota skattalegar aðgerðir til að hvetja markaðinn til að stofna til atvinnurekstrar á landsbyggðinni. Líklegt er að fáar aðrar aðgerðir séu betur til þess fallnar að vekja áhuga markaðarins á landsbyggðinni. Benda má á reynslu Kanadamanna og Bandaríkjamanna af að veita skattaafslátt á völdum svæðum vegna fjárfestingarverkefna, stofnunar nýrra fyrirtækja, þjálfunar og menntunar starfsfólks og vegna rannsókna og þróunarstarfs. Ranglega segir í

tillögunni að mismundandi tryggingargjald eftir svæðum í Noregi sé brot á EES samningnum. Hins vegar hefur jöfnun á flutningskostnaði verið talið brot á samningnum.

7. **Byggðaaætlun fyrir Eyjafjörð:** Til þess að Eyjafjörður geti uppfyllt þau skilyrði sem öflugasti þéttbýlissvæðið utan höfuðborgarsvæðisins þarf að tryggja samgöngur. Gera þarf jarðgöng undir Tröllaskaga og Vaðlaheiði svo hægt sé að tengja verðandi byggðakjarna við næstu byggðalög. Slíkt hefði mikil samlegðaráhrif fyrir allar byggðir á Norðurlandi. Atvinnuþróunarfélögin leggja jafnframt áherslu á að á Vestfjörðum og á Mið-Austurlandi verði byggðir upp kraftmiklir kjarnar fyrir sína landsfjórðunga. Stuðla þarf einnig að uppbyggingu landshlutakjarna á Suður- og Vesturlandi.
8. **Efling landbúnaðarskóla sem fræðslu og þróunarsetra:** Tekið er undir þessa aðgerð einkum vegna þess að rannsóknar- og þróunarstarf hefur hlutfallslega verið minna hér á landi en víða annars staðar.
9. **Efling fiskeldis:** Langan tíma tekur að byggja upp þessa atvinnugrein en hún skiptir miklu máli fyrir landsbyggðina þar sem hún getur verið mjög ábatasöm. Stuðla þarf að aukinni rannsóknarstarfsemi og þróunarstarfi á þessu sviði og efla þá starfsemi heima í héraði.
10. **Fjarskiptamál í dreifbýli:** Skoða þarf betur aðrar tæknilegar lausnir en eingöngu ljósleiðarasamband, sem eru einfaldari og ódýrari en þessi, s.s. örbylgjusamband. Aðgerðir eykur möguleika til náms og starfa á landsbyggðinni.
11. **Jöfnun verðs á gagnaflutningi:** Hér er um að ræða réttlætismál sem snertir rétt hvers einstaklings og möguleika hans til atvinnu, atvinnusköpunar, náms eða menningar. Aðgerðin eykur möguleika til náms og starfa á landsbyggðinni.
12. **Efling náms með fjarskipta- og upplýsingatækni:** Hér er um að ræða góða tillögu en auk þeirra atriða sem nefnd eru til eflingar náms með þessu hætti er mikilvægt að leggja áherslu á sameiginlega aðstöðu þeirra nemenda sem stunda nám á hverju svæði. Slíkt eykur námsafköst og gerir námið viðfelldara. Lagt er til að aðgerðum á þessu sviði verði hraðað sem kostur er.
13. **Efling fjarvinnu hjá hinu opinbera:** Tekið er undir þessa tillögu. Með tilliti til fyrri fyrirætlana hins opinbera í þessum málum er mikilvægt að betur takist til nú og að stefnan sé skýr. Stofnunum sem reka útibú eða skrifstofur á landsbyggðinni verði gert kleyft að efla slíka starfsemi.
14. **Verkefnið “rafrænt samfélag”:** Þetta gæti haft mikið að segja fyrir þessi sveitarfélög en takmarkast þó af eigin fé þeirra sem þátt taka. Mikilvægt að vel sé staðið að verkefninu svo það geti orðið öðrum sveitarfélögum fyrirmynd. Í tillögunni mættu koma fram ákveðnari markmið og leiðir um áframhaldandi uppbyggingu rafræns samfélgs.
15. **Alþjóðlegt samstarf í byggðamálum:** Tekið er undir þessa tillögu enda margt hægt að læra af alþjóðlegu samstarfi. Hér er um langtímaverkefni að ræða í byggðamálum.
16. **Aukin verðmæti sjávarfangs, líftækni:** Merkilegt framtak hefur átt sér stað á þessu sviði á Siglufirði og Höfn í Hornafirði, en þó skortir fé til að auka nýtingu sjávarafurða. Leggja ber meiri áherslu á framtíð þessarar greinar á landsbyggðinni þar sem m.a. þekking, menntun og sterk sjávarútvegsfyrirtæki

leiða starfsemina. Hér er um verkefni að ræða sem gæti haft viðtæk áhrif á skömmum tíma.

17. **Stefnumörkun þjóðmenningarstofnana um starfsemi á landsvísu:** Sjálfsgagt er að þjóðmenningarstofnanir nóti sér landsstefnu þar sem aukin áhersla verði lögð á betri og sanngjarna þjónustu við landsbyggðina.
18. **Efling símenntunarstöðva á Ísafirði og Egilsstöðum:** Menntun skiptir landsbyggðina miklu máli og mikilvægt að veruleg áhersla sé lögð á aukna uppbyggingu hennar þar. Tekið er undir þessa tillögu og þau markmið hennar um að bæta möguleika til að afla sér háskólamenntunar á landsbyggðinni og að efla beri rannsóknarstarf háskólastofnana og heimamanna. Stutt er við þá tillögu að sérstök áhersla verði lögð á Ísafjörð og Egilsstaði í þessu sambandi. Líklegt er að þetta hafi áhrif á hinn brýnasta vanda landsbyggðarinnar tiltölulega fljótt.
19. **Uppbygging ferðaþjónustu í dreifbýli:** Ekki er skynsamlegt að gera meira úr gildi ferðaþjónustu en hún getur staðið undir. Uppbygging í ferðaþjónustu er tímafrek og dýr enda fæstir utan höfuðborgarsvæðisins sem hafa atvinnu af henni allt árið. Hún krefst verulegra menntunar í tungumálum, markaðsmálum, rekstrarfræði og mannlegum samskiptum.
20. **Endurgreiðsla námslána:** Hvatt er til að tillagan verði framkvæmd.
21. **Efling umhverfisstarfsemi sveitarfélaga:** Umhverfismál skipta miklu máli en ólíklegt að þau hafi áhrif á hin brýnasta vanda landsbyggðarinnar nema til langs tíma. Mikilvægt er engu að siður að markvisst sé unnið að eflingu umhverfismála. Tillagan er hins vegar nokkuð óskýr.
22. **Landupplýsingakerfi og sveitarfélög:** Tillagan skiptir sveitarfélög máli í starfi sínu en kemur lítið við hinn brýnasta vanda landsbyggðarinnar.

Fyrir hönd vinnuhóps atvinnuþróunarfélaganna

Óðinn Gunnar Óðinsson
Þróunarstofu Austurlands